

MIDDELEEUWEN EN NIEUWE GESCHIEDENIS

E. Huizinga, O. S. H. Lie, L. M. Veltman, ed., *Een wereld van kennis. Bloemlezing uit de Middelnederlandse artesliteratuur* (Artesliteratuur in de Nederlanden I; Hilversum: Verloren, 2002, 237 blz., €14,-, ISBN 90 6550 679 9).

Een wereld van kennis is één van de boeiende resultaten van de werkzaamheden van de werkgroep Middelnederlandse artesliteratuur. De bloemlezing vormt het veelbelovende eerste deel van een reeks die focust op een literair genre waarmee de meeste mediëvisten minder vertrouwd zijn, met name artesteksten. Deze teksten hebben een instructieve bedoeling en verschaffen informatie uit de sfeer van de ‘artes liberales’ (de vrije kunsten), de ‘artes mechanicae’ (wat nodig is om een ambacht uit te oefenen) en de ‘artes magicae’ (de magische kunsten). Het tweede deel, *Artes in context. Opstellen over de handschriftelijke inbedding van Middelnederlandse artesteksten*, wordt binnenkort verwacht.

Chronologisch hebben we in deze bundel te maken met teksten die voor de eerste maal zijn opgesteld of vertaald tussen het midden van de dertiende en het begin van de zeventiende eeuw en dit zowel in proza- als in versvorm. De teksten zijn doorgaans opgenomen in verzamelhandschriften en vaak voorzien van illustraties. Het is dan ook volledig terecht dat in deze bundel veel aandacht besteed wordt aan de handschriftelijke context. Het gros van het publiek van de artesteksten wordt uitgemaakt door personen uit de eigen omgeving van de auteur die over het onderwerp een beperktere achtergrondkennis hebben of minder ervaring met het zelfstandig verwerken van kennis.

Voor bovenstaande informatie werd geput uit de inleiding van O. Lie, E. Huizinga en L. Veltman, waarin het genre geschetst en gecontextualiseerd wordt. De overige bijdragen zijn zowel van hun hand als van die van andere medioneerlandici/ae. Zij zijn telkens opgebouwd volgens een vast stramen, waarbij de becommentarieerde editie van een sprekend fragment telkens voorafgegaan wordt door een inleiding op de culturele, maatschappelijke of wetenschappelijke context van de tekst (auteur, manuscriptcontext, kopiist e.d. ...) en gevolgd door een literatuurlijst. De essays werpen niet alleen een mooi licht op de denkwereld van de (geletterde) middeleeuwse mensen en op hun wereld- en mensbeeld maar ook op allerlei aspecten van hun dagelijks leven. Taalonderwijs, chronologie, astrologie, magie, chirurgie, koken, reizen, het zijn maar enkele van de vele onderwerpen die in artesteksten aan bod kunnen komen.

Uit het soms heel uitvoerige voetnotenapparaat en/of woordverklaring blijkt dat ook de auteurs zelf vaak met de teksten ‘worstelen’; voor wie geen Middelnederlands kent is de lectuur van de — soms heel lange — fragmenten in elk geval niet echt toegankelijk. Eigenlijk is het jammer dat er — op enkele uitzonderingen na — geen ver/hertaling van de fragmenten opgenomen is. De bundel bevat immers veel materiaal dat ook voor een ruimer publiek dan eerste en tweede jaarsstudenten uitermate boeiend zou kunnen zijn. De ‘hertaling’ van de recepten in de bijdrage van C. Muusers richt zich in elk geval duidelijk ook tot andere geïnteresseerden.

De bundel draagt ook bij tot het zichtbaar maken van de geletterdheid van middeleeuwse vrouwen, een thema waaraan de laatste tijd veel interessant onderzoek wordt gewijd. Het is een bekend gegeven dat vooral mannelijke ‘studenten’ in aanraking kwamen met de ‘artes liberales’ maar zowel op dit terrein als op dat van de andere artes treffen we in deze bundel vrouwen aan. We ontmoeten hen niet alleen onder het publiek van de artesteksten, bijvoorbeeld in de bijdrage van L. Veltman over een veertiende-eeuws astrologisch traktaat dat opgesteld is

voor de adellijke dame Aleid van Zandenburg, maar ook als auteur in de persoon van Barbara Sagers, het hoofd van het Gentse Lazarus Gasthuis, die in de vijftiende eeuw een lepratraktaat schreef waarnaar in de inleiding van de bundel verwezen wordt. Het genderperspectief zou in de sfeer van de artesteksten nog tot interessante, nieuwe inzichten kunnen leiden. Zo zou ik het niet onlogisch vinden om te proberen na te gaan of het al dan niet vermelden van vrouwen in vertaalboekjes (zie de bijdrage van B. van der Have) kan gekoppeld worden aan de sekse van de geïntendeerde gebruikers. Nog een laatste, kleine opmerking: gezien het feit dat er in de bijdrage van C. Muusers (148, noot 7) vermeld wordt dat de kok in onze contreien in toenemende mate een keukenmeid was en er ook op de afbeelding (149) duidelijk een vrouwelijke kok staat, was het gendercorrect geweest om over de 'kok/kin, hij/zij' in plaats van over 'de kok, hij' te spreken. Ere aan wie ere toekomt, ook op culinair vlak...

Katrien Heene

W. van Anrooij, e. a., *Al t' Antwerpen in die stad. Jan van Boendale en de literaire cultuur van zijn tijd* (Nederlandse literatuur en cultuur in de Middeleeuwen XXIV; Amsterdam: Prometheus, 2002, 207 blz., €22,50, ISBN 90 446 0099 0).

De essays die opgenomen zijn in *Al t' Antwerpen in die stad* spruiten voort uit een Vlaams-Nederlands interuniversitair samenwerkingsverband rond stadscultuur in de laatmiddeleeuwse Nederlanden en vormen de weerslag van een workshop over 'Literatuur in en rond Antwerpen 1300-1350.'

Zoals de titel van de bundel aangeeft, ligt de focus op de historische en ethische teksten geproduceerd door Jan van Boendale of — voor wie zich op dit vlak wat voorzichtiger opstelt — door de zogenaamd Antwerpse school. Methodologisch wordt geopteerd voor een contextuele benadering waarbij de teksten bekeken worden in relatie tot hun historische en maatschappelijke omgeving. Een perfecte toepassing van dit uitgangspunt vinden we in essays als dat van G. Warnar over de verschil- en vooral de raakpunten tussen Boendale en Ruusbroec, dat van J. van Leeuwen over het beeld van vorsten en rechters in de Middelnederlandse *Melibeus*, of dat van J. Reynaert die het auteurschap van de *Melibeus* en *Dietsche doctrinale*, op basis van tekstuele en inhoudelijke indicaties, wel met grote stelligheid aan Boendale toeschrijft. De algemene historische achtergrond waartegen de literaire activiteiten zich afspeelden, wordt geschetst door R. van Uytven in een essay over de betekenis van de stad Antwerpen in de veertiende eeuw. Bijdragen als die van M. Piters over de berijmde inhoudsopgaven in Boendale's *Der leken spiegel* of die van W. van Anrooij over de verschillende typen tekstuele geleiding in de Middelnederlandse letterkunde zijn technischer en moeilijker te smaken voor minder filologisch of literair geïnteresseerden. Dit geldt ook voor de bijdrage van S. Corbellini over de verspreiding van Albertanus van Brescia, de Italiaanse inspiratiebron voor de *Melibeus* en *Dietsche doctrinale*, die zeer descriptief is. A. Mulder-Bakker gaat dan weer vrij ver in de — overigens zeer interessante — hypothesen die zij vanuit genderspectief formuleert over twee veertiende-eeuwse verzamelhandschriften. Beide codices met basisteksten uit het christelijk geloof en moralistisch-didactische teksten, waaronder die van Boendale, zouden volgens haar als een soort 'familieboeken' gefungeerd hebben in stedelijke kringen. Mulder-Bakker meent dat uit deze boeken een revolutionaire boodschap valt af te leiden waarbij 'goede' huisvrouwen als bondgenoten gezien worden bij het propageren van het moderne staats- of stadsgezag. J. Reynaert tenslotte wijst in zijn bijdrage op de invloed van een figuur als Jeanne van Valois op